Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği
(MUFAD)

Association of Accounting and Finance Academicians
(AAFA)

MUHASEBE ve FİNANSMAN DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE

Sayı/Issue: 56 ISSN: 2146-3042 Ekim/October 2012

http://www.mufad.org.tr/journal/images/stories/kapak_56.gif[21.04.2015 19:19:30]

Muhasebe ve Finansman Dergisi
The Journal of Accounting and Finance (AAFA)

Veri Tabanları Bağlantıları (Index Links)

EBSCOhost Bağlantı (Business Source Complete)

http://web.ebscohost.com/ehost/detail?sid=e8b586a6-bd8c-4ce6-87dd-ecab0ca41e6d%40sessionmgr115&vid=35&hid=127&bdata=Jmxhbmc9dHlmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=bth&jid=ATMF

ASOSindex Bağlantı

http://asosindex.com/search?command=quick-search&search=&author=&journal=Muhasebe+ve+Finansman+Dergisi&year=&issue=&submit.x=12&submit.y=14&submit=Ara

TUBITAL-ULAKBIM Sosyal Bilimler Veri Tabanı Bağlantı

http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=3&vtadi=TSOS&keyword=Muhasebe%20ve%20Finansman%20Dergisi&s_f=4

Hakkımızda

MUHASEBE VE FİNANSMAN DERGİSİ

Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Derneği (MUFAD) Yayınıdır.

Hakemli Dergi

Üç ayda bir yayınlanır.

Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Ümit GÜCENME GENÇOĞLU

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN
Prof. Dr. Fatih Çoşkun ERTAŞ
Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

Editör Yardımcıları
Doç.Dr. Batuhan GÜVEMLİ
Yrd.Doç.Dr.Elif YÜCEL
Yrd.Doç.Dr.Yasemin ERTAN
Araş.Gör. Alp AYTAÇ

Haberleşme
Adres: Zafer Mah. Bahçekent 32. Sok.
No:5 Kayapa/ Nülifer/ BURSA
Tel: 0 224 294 07 24
0 224 294 10 47

Mail: journal@mufad.org.tr

Dergideki yazılar Derneği bağlamaz. Görüşler yazarlarına aittir.

Muhasebe ve Finansman Dergisi, TUBİTAK-ULAKBİM (Sosyal Bilimler Veri Tabanı), EBSCOhost (Business Source Complete), ASOSIndex ve Index Copernicus tarafından taranmaktadır.

Danışma Kurulu

Prof.Dr. ADEM ÇABUK
Prof.Dr. ADNAN GERÇEK
Prof.Dr. ALİ ALAGÖZ
Prof.Dr. ALİ CEYLAN
Prof.Dr. AYŞE ÜMIT GÖKDENIZ
Prof.Dr. BARIŞ SİPAHİ
Prof.Dr. BELVERD E. NEEDLES
Prof.Dr. CAN SIMGA MUGAN
Prof.Dr. CEMAL ELİTAŞ
Prof.Dr. CENGİZ TORAMAN
Prof.Dr. DURMUŞ ACAR
Prof.Dr. ERCAN BEYAZITLI
Prof.Dr. ERKAN IŞIĞIÇOK
Prof.Dr. FATİH COŞKUN ERTAŞ
Prof.Dr. FUJİO YAMAGUCHİ
Prof.Dr. GANİTE KURT
Prof.Dr. HASAN TÜREDİ
Prof.Dr. HÜSEYİN AKAY
Prof.Dr. İBRAHİM LAZOL
Prof.Dr. İREM NUHOĞLU
Prof.Dr. JUAN LANERO
Prof.Dr. KAMİL BÜYÜKMİRZA
Prof.Dr. KIYMET ÇALIYURT
Prof.Dr. MEHMET BOLAK
Prof.Dr. MEHMET ÖZBİRECİKLİ
Prof.Dr. MEHMET YÜCE
Prof.Dr. METİN ERDEM
Prof.Dr. MÜNİR ŞAKRAK
Prof.Dr. NECDET ŞENSOY
Prof.Dr. NECMİ GÜRSAKAL
Prof.Dr. NEJAT BOZKURT
Prof.Dr. NERGİS TEK
Prof.Dr. NİLÜFER TETİK
Prof.Dr. NURAN CÖMERT
Prof.Dr. NURTEN ERDOĞAN
Prof.Dr. OKTAY GÜVEMLİ
Prof.Dr. ÖMER LALİK
Prof.Dr. PEYAMİ ÇARIKÇIOĞLU
Prof.Dr. RAYET ABDULLAYEV
Prof.Dr. RECEP PEKDEMİR
Prof.Dr. RECEP ŞENER
Prof.Dr. REŞAT KARCIOĞLU
Prof.Dr. SAİT YÜKSEL KAYGUSUZ
Prof.Dr. SELAHATTİN KARABINAR
Prof.Dr. SELÇUK USLU
Prof.Dr. SELİM BEKÇİOĞLU
Prof.Dr. SERDAR ÖZKAN
Prof.Dr. SEVAL SELİMOĞLU
Prof.Dr. SHAWKI FARAG
Prof.Dr. SUDİ APAK
Prof.Dr. SÜLEYMAN YÜKÇÜ
Prof.Dr. ŞABAN UZAY
Prof.Dr. ŞERAFETTİN SEVİM
Prof.Dr. TUĞRUL TÜFEKÇIOĞLU
Prof.Dr. TURHAN KORKMAZ
Prof.Dr. YAKUP SELVİ
Prof.Dr. YILDIZ ÖZERHAN
Doç.Dr. ADEM ANBAR
Doç.Dr. AYLİN POROY ARSOY
Doç.Dr. BATUHAN GÜVEMLI
Doç.Dr. DEĞER ALPER
Doç.Dr. HÜSEYİN DALĞAR
Doç.Dr. MEHMET DEMİR
Doç.Dr. MELEK EKER
Doç.Dr. MUHAMMET BEZİRCİ
Doç.Dr. SELÇUK KENDİRLİ
Doç.Dr. TAMİLA KADZHAMETOVA
Doç.Dr. ZAREMA MANDRADZHİ
Yrd.Doç.Dr. MELIH KULLU
MOHAMMAD REZA NORUZI

BOOK MARK NOW
ADD THIS WEBSITE TO YOUR FAVOURITES

Muhasebe ve Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği (MUFAD)
MUHASEBE ve FİNANSMAN DERGİSİ
The Journal of Accounting and Finance

Sayı 56 - Ekim 2012

ISSN: 2146-3042

İçindekiler

1	Şirket Ele Geçirme Taktiklerinin Değerlendirilmesi	Hüseyin Dağlı, Hasan Ayaydın
2	KOBİ Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma	Aylin Poroy Arsoy, Tuba Bora
3	İşletmelerde Maliyet Muhasebesi İle Entegre Üretim Takip Sisteminin Oluşturulması: Bir Vaka Çalışması	Hüseyin Dalğar
4	Ulusal Muhasebede Aile (Hane Halkı) Muhasebesinin Rolü Ve Ulusal Muhasebe/Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İlişkisi	Mustafa Savcı, A. Cemkut Badem
5	Adli Muhasebecilik Mesleğinin Türkiye'deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma	Adem Çabuk, Elif Yücel
6	Türkiye'de Örtülü Sermaye Ve Örtülü Kazanç Dağıtımı: İMKB 50 Endeksinde Bir Uygulama	Ümit Gücenme Gençoğlu, Yasemin Ertan
7	Nakit Akışlarının Sağlandığı Faaliyetler Yöntemi İle İşletmelerin Nakit Akış Profillerinin İncelenmesi	Rabia Aktaş, Sibel Kargın, Mahmut Kargın
8	Yeni Türk Ticaret Kanunu Sonrasında SPK Düzenlemelerine Tabi İşletmelerde Dağıtılabilir Kar Hesabı	M. Uğur Akdoğan
9	Türev Ve Spot Piyasalar Arasındaki Etkileşim: VOB Üzerine Bir İnceleme	Koray Kayalıdere, Hakan Aracı, Hüseyin Aktaş
10	Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi	Gülsün İşseveroğlu, Zeynep Hatunoğlu
11	Davranışsal Finans ve Anomaliler: Ocak Ayı Anomalisinin İMKB'de Test Edilmesi	İlhan Ege, Emre Esat Topaloğlu, Dilek Coşkun

BOOK MARK NOW
ADD THIS WEBSITE TO YOUR FAVOURITES

Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Dinamiklere Etkisi Kapsamında Swot Analizi*

Gülsün İŞSEVEROĞLU**
Zeynep HATUNOĞLU***

ÖZET

Türkiye'de 27 Ekim 2003 tarihinden bu yana işlemekte olan bireysel (özel) emeklilik sistemi, sosyal güvenlik reformunun bir parçası olmakla birlikte, yalnızca bu amaca hizmet etmekle kalmamakta, bununla birlikte finansal sistemin gelişmesinde de, önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, öncelikle Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin kısa bir geçmişi ele alınmış ve sistemin mevcut durumu literatür taraması yapılarak ortaya konmuştur. Çalışmada makro ekonomik dinamiklere etkisi kapsamında ülkemizdeki bireysel emeklilik sisteminin bu günkü durumu değerlendirilmiş, Swot analizi yapılarak sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin, fırsat ve tehditlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *KOBİ TFRS, Bireysel Emeklilik, SWOT Analizi*

JEL Sınıflandırması: *M41, M00*

Swot Analysis Of Private Pension System Under The Effect Of Macro Dynamics In Turkey

ABSTRACT

Individual (private) Retirement System in Turkey, as a part of the social security reform, not only serves to this purpose but also plays an important role in the development of the financial system since October 27, 2003. In this study, a brief history of the private pension system in Turkey is discussed and current state of the system is explained by reviewing the literature. Within the scope of this study, the present situation of Private Pension System is investigated with the help of Swot analysis and it is aimed to explained the strengths, weaknesses, opportunities and threats under the effect of macro economic dynamics.

Keywords: *Individual (private) retirement system, Swot analysis*

Jel Classification*: M41, M00*

* Bu çalışma I. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu'nda sunulmuştur.

** Öğr. Gör. Dr. Gülsün İşseveroğlu, Uludağ Üniversitesi, Mustafakemalpaşa Meslek Yüksek Okulu, gissever@uludag.edu.tr

*** Doç.Dr.Zeynep Hatunoğlu, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, zhatunoglu@hotmail.com

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan krizler, pek çok ülkede sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili reform çalışmalarını başlatmıştır. Sistemin sorunlarını çözmek için uygulanan reformlar "ekonomik etkinlik" ve "finansal sürdürülebilirlik" doğrultusunda yapılmıştır. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede sosyal güvenlik sistemlerinin sorunlarının çözümünde IMF ve Dünya Bankası'nın destekleriyle daha çok yapısal reform önerilerinin benimsendiği görülmektedir. Bu öneriler, mevcut sosyal güvenlik sisteminin tasfiye edilmesini, bunun yerine iki ya da üç ayaklı sosyal güvenlik sisteminin kurulmasını öngörmektedir (Kar ve Elveren, 2008:76). Sosyal güvenlik sisteminde öngörülen üç ayaklı sistemden ilki kamu sosyal güvenlik kurumlarının uyguladığı prim sistemi, diğer ikisi de bireysel tasarruf esasına dayanan özel emeklilik sistemleridir. Ülke uygulamaları incelendiğinde, sosyal güvenlik sistemleri kapsamında gerçekleştirilen özel emeklilik fonu uygulamaları, ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarına ve siyasi tercihlerine göre isteğe bağlı ya da zorunluluk esasına dayalı olabilmektedir. Örneğin; ABD, İngiltere, Hollanda gibi ülkelerde özel emeklilik fonlarına katılım isteğe bağlıdır. İkinci ve üçüncü ayak sigortalar ile hem sosyal hem de özel sigortalar bir arada bulundurularak özel sigortalara sosyal sigortaları tamamlayıcı bir görev verilmiştir Şili, İsviçre, Meksika, Macaristan gibi ülkelerde ise özel emeklilik fonlarına katılım zorunlu tutulmaktadır (Derelioğlu, 2001:17).

Bu çalışmada, 7 Ekim 2001 tarihinde "Bireysel Emeklilik Tasarruf Sistemi Kanunu" adıyla yürürlüğe giren ve 27 Ekim 2003 tarihinde işlemeye başlayan bireysel emeklilik sisteminin geçmişi kısaca değerlendirilerek sistem, makro ekonomik açıdan güçlü ve zayıf yönler, fırsat ve tehditler açısından incelenerek SWOT analizi yapılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi (BES), sosyal güvenlik sisteminde 1999 yılında 4447 sayılı yasa ile yapılan reformun bir parçası ve kamu sosyal güvenlik sisteminin bir tamamlayıcısı olarak düşünülerek 7 Ekim 2001 tarih ve 4632 sayılı "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu" ile düzenlenmiştir. Bu kanununa göre, bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını sağlamak üzere, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bir sistemdir.(4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu)

Türkiye'de BES, Avrupa ve Amerika uygulamaları incelenerek, her iki sistemin uygulamada başarılı ve pratik yönleri alınarak oluşturulmuştur. Günümüzün bir çok gelişmiş ülke ekonomilerinin yüksek refah düzeyine ulaşmasında, sistem önemli bir fonksiyon üstlenmiştir.

Fonlama esasına göre çalışan sistemde, katkı payları, katılımcıların belirleyeceği şekilde emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilmekte, bu katkıların işletilmesinden sağlanacak getiriler ise, emeklilik gelirini oluşturmaktadır. Emeklilik şirketleri ve portföy yönetim şirketleri arasında yapılması zorunlu olan portföy yönetim sözleşmesi Sermaye Piyasası Kurulu tarafından onaylanmakta, emeklilik yatırım fonlarının yönetimi profesyonel portföy yöneticilerince gerçekleştirilmektedir.

18 yaşını doldurmuş ve medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip katılımcı, bireysel emeklilik sistemine giriş tarihinden itibaren en az on yıl sistemde bulunmak ve on yıl süreyle katkı payı ödemek koşuluyla 56 yaşını tamamladıktan sonra emekliliğe hak kazanmaktadır. Sisteme en az 1 yıl katkıda bulunan katılımcı, sistemdeki birikimlerini, başka bir emeklilik şirketine aktarılmasını talep edebilmektedir. Ayrıca, katılımcı isterse sisteme katkıda bulunmaya ara verebilmekte, yılda en fazla dört kez emeklilik planını veya en fazla altı kez katkı payının fonlar arasındaki dağılımını değiştirebilmektedir.

Sistemde kalınan süre boyunca birikimler bireysel emeklilik hesabında izlenmekte, Takas Bank nezdinde tutulmakta ve bireysel emeklilik hesabına ilişkin her türlü bilgi düzenli olarak katılımcıya iletilmektedir. Bu bilgiler, bireysel emeklilik hesabına yatırılan katkı tutarlarını, hesaptaki emeklilik yatırım fonlarının detaylarını ve birikimlerin değerlerini içerir.

Sistemin güçlü yönlerinden biri, sosyal sigortalardaki teklik ilkesinin aksine bireylerin isterlerse birden fazla bireysel emeklilik hesabı açtırabilmesidir. Katılımcının birden fazla emeklilik sözleşmesi bulunması durumunda, tüm sözleşmelerden emekliliğe hak kazanması için en az birinden bu hakkı elde etmesi yeterlidir. Diğer sözleşmelerden emekliliğe hak kazanması, emeklilik hakkının kullanılmasına ilişkin talebin yapılması ile birlikte, emekli olmak istediği diğer sözleşmelerinden de hesap birleştirmesi yaparak bu hakkı kullanacağını şirkete bildirmesine bağlıdır.

Katılımcı emekliliğe hak kazandığında, emeklilik hesabındaki birikimin bir kısmını ya da tamamını toplu olarak alabileceği gibi, yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi çerçevesinde kendisine emeklilik maaşı bağlanmasını da talep edebilir.

Genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Türkiye'de sosyal güvenlik alanında yaşanan sorunlar, gelişmiş ülkelerin aksine, demografik kaynaklı olmayıp, daha çok aktüeryal dengenin bozulması ve kurumsal yetersizlikler gibi nedenlere bağlı finansman problemleri şeklinde ortaya çıkmıştır (Teksöz, 2012). Türkiye'de uzun bir geçmişi olmayan bireysel emeklilik sistemine ilişkin veriler, Emeklilik Gözetim Merkezi'nin web sayfasından alınarak Tablo 1 düzenlenmiştir.

Tablo 1: 31.12.2003- 02.03.2012 Tarihi İtibariyle Sektör Bazında BES Temel Göstergelerinin Karşılaştırmalı Tablosu

Sektör Toplamı		**Katılımcı Sayısı**		**Katkı Payı Tutarı (TL)**		**Sözleşme ve Sertifika Sayısı**		**Yatırıma Yönlenen Tutar (TL)**	
2003	2012	2003	2012	2003	2012	2003	2012	2003	2012
11	15	15 .245	2 .688.517	5. 866 .764	**13 .077. 419 .237**	16. 812	2. 991.193	5. 692.556	**12.701.405.235**

Kaynak: (egm.org.tr, 2012)

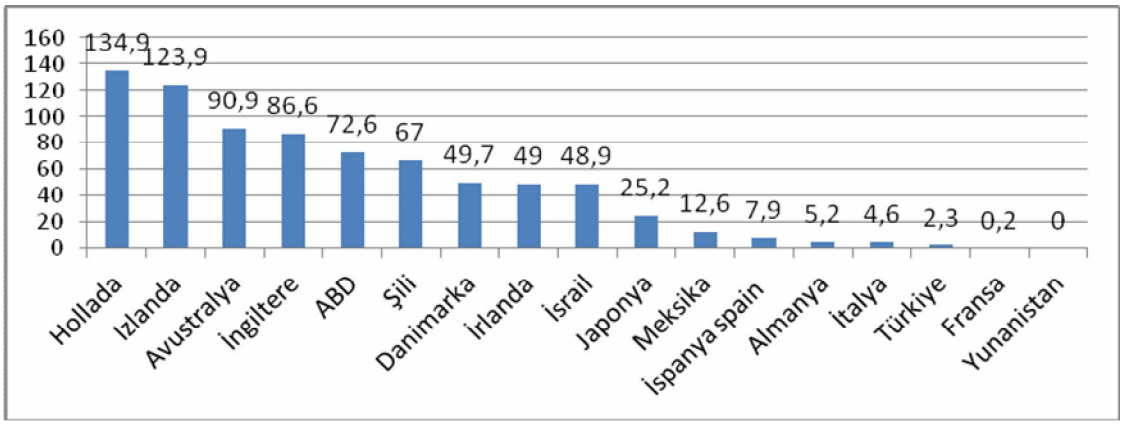
2003 yılında 11 şirket ile faaliyete başlayan bireysel emeklilik sisteminde katılımcı sayısı 15.245 olarak gerçekleşmiştir. 02.03.2012 tarihi itibari ile bu sayı 2.688.517 kişiye ulaşmıştır.

Katılımcıların tercihleri doğrultusunda belirlenen katkı payı tutarı 2003 yılında 5.866.764 TL iken 2012 yılında bu rakam 13.077.419.237 TL gibi bir büyüklüğe ulaşmıştır. Yatırıma yönlenen tutar ise, 5.692.556 TL' den 12.701.405.235 TL'ye ulaşmıştır.

2005 yılında OECD tarafından yapılan bir araştırmada 30 OECD ülkesi içinde bireysel emeklilik fonlarının GSYH'ya oranının en yüksek olduğu ülke %124,9 ile Hollanda'dır. ABD %98,9, İngiltere %70,1 Fransa %5,8 Almanya %3,9 gibi oranlara sahipken, Türkiye %0,3'lük oran ile sondan ikincidir. En az fon birikimine Yunanistan sahiptir (oecd.org, 2012). Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi 2003 yılının son çeyreğinde kurulmuş olduğu dikkate alındığında önemli bir gelişme gösterdiği söylenebilir.

2010 yılında, OECD tarafından 33 OECD ülkesinde bireysel emeklilik fonlarının milli gelire oranı esas alınarak bir sıralama yapılmış ve çalışmada bu ülkelerden bazıları dikkate alınarak Tablo 2 hazırlanmıştır. 2005 yılı verileri ile karşılaştırıldığında Türkiye % 2,3'lük oran ile sondan üçüncü olmuştur. Hollanda on puanlık bir artışla ilk sırasını korurken, Fransa önemli bir kayıpla sondan ikinci sıraya gerilemiştir (oecd.org, 2012). Veriler, Hollanda'nın gelişmiş bir bireysel emeklilik sistemine sahip olduğunu göstermektedir. Emeklilik döneminde, kamu sosyal güvenlik programlarının yüksek düzeyde refah sağlaması, Fransa, Almanya ve İtalya'da özel emeklilik fonlarının önemli bir gelişme göstermesini engellemiştir. Türkiye'de ise, sektörün dokuz yıl gibi çok kısa bir geçmişe sahip olması ayrıca, ülke nüfusunun büyük bölümünün sosyal güvenlik sistemi içinde yer alması, bireysel emeklilik sisteminin gelişmemiş olmasının nedenleri olarak gösterilebilir.

Tablo:2 OECD ülkelerinde emeklilik fonlarının GSYİH'ye oranı (%); Milyon $)

Kaynak: oecd.org:2012

3. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

3.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Yapısal Sağlamlığı ve Denetim

Türkiye'de dayanağını 4632 Sayılı Kanun'dan alan, kamu emeklilik programlarını tamamlayıcı niteliğe sahip BES, bireylerin güvenli bir tasarruf yapmalarına olanak sağlarken, bu tasarrufları yönlendirmeyi, düzenlemeyi ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Emeklilik şirketi olarak faaliyet gösterecek tüm şirketler; T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Emeklilik Gözetim Merkezi, aktüeryal denetim, bağımsız dış denetim, şirket iç denetim unsurları tarafından sürekli denetim ve gözetim altındadır.

Bu sistemin güven içerisinde devamının sağlanmasına, katılımcıların hak ve menfaatlerinin azami düzeyde korunmasına, sorunların ivedi olarak belirlenmesine ve müdahalede bulunulmasına olanak sağlanması, gerekli verilerin, bilgilerin oluşturulması ve saklanması amacı ile 4632 sayılı kanun gereği, Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş (EGM), merkezi İstanbul'da olmak üzere 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur. Bu Kanun kapsamındaki şirket, kurum, kuruluş ve kişiler, bu Kanun'a istinaden verilen görevlerin yerine getirilmesini teminen talep edilen bilgi ve belgeleri Emeklilik Gözetim Merkezine aktarmaktadır. Emeklilik Gözetim Merkezinin çalışma esas ve usulleri Hazine Müsteşarlığı tarafından belirlenmiştir. Bu doğrultuda Emeklilik Gözetim Merkezinin faaliyet konularının genel çerçevesi de belirlenmiştir. (http://www.egm.org.tr/?sid=16)

3.2. Vergi Teşviki

Bireysel emeklilik sisteminin güçlü yanını oluşturan yapısal sağlamlığının yanında, katılımcıları cezbeden en önemli etkisi vergi avantajı olmaktadır. Sistemde, hem katılımı teşvik etmek hem de emekliliğe hak kazanmadan sistemden ayrılmaları engellemek amacıyla

bazı vergi düzenlemeleri yapılmıştır. İlk defa 28/3/2001 tarihli ve 4632 sayılı Kanunla uygulanmaya başlanan bireysel emeklilik sisteminde 13/6/2012 tarihli ve 6327 sayılı Kanunla önemli değişiklikler yapılmış bulunmaktadır.(Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu)

Mevcut durumda, ücretli olarak çalışan katılımcılar veya vergisini beyanname vererek ödeyenlerin; kendisi, eşi ve bakmakla yükümlü olduğu çocukları için ödedikleri katkı paylarına vergi teşviki sağlanmaktadır. Sisteme yatırdıkları katkılar, belli limitler dahilinde vergi matrahından indirilebilmektedir. Düzenlemeye göre, katkıların toplamı, ödendiği ayda elde edilen brüt ücretin %10'unu ve asgari ücretin yıllık tutarını geçmemek kaydıyla vergi matrahından indirim konusu yapabilmektedir. Böylece katılımcı, hem vergi matrahı limitlerine daha geç ulaşarak, hem de vergiye tabi gelirini azaltarak vergi indirimi elde edebilmektedir.

Bireysel emeklilik şirketlerinin kuruluşları ve her türlü işlemlerinde düzenlenen kağıtlar 488 Sayılı Damga Vergisi Kanunu uyarınca damga vergisinden istisna edilmiştir. Emeklilik sözleşmeleri nedeniyle sözleşme ve poliçe üzerinden alınan paralar, (6802 Gider Vergisi kanunu) emeklilik yatırım fonlarının sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralar ve emeklilik şirketlerinin hisse senedi ihraç primleri de %5 olan banka ve sigorta muameleleri vergisinden istisna edilmiştir. Sistemden ayrılmalardaki vergi uygulaması da sistemin uzun vadeli yapısına paralel olarak katılımcının sistemde uzun süreli kalışını teşvik içindir.

Kişiler açısından vergisel avantajlarının yanında ayrıca ödünç verilebilir fon piyasası açısından da vergisel avantajlar sistemin lehinedir. 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin 4 nolu bendi ile emeklilik yatırım fonları Kurumlar Vergisi Kanununun konusu dışında tutulmuştur. Bu kazançlar Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. Maddesine göre tevkifata tabi tutulmaz ifadesiyle, bu fonların yatırıma yönlendirildiği menkul kıymetlerin getirilerinden stopaj yapılması da kaldırılmıştır. Emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonlarının daha düşük giderlerle faaliyet gösterebilmesine olanak sağlayan bu düzenleme, katılımcıların yararına bir yatırım ortamı yaratılmasına katkıda bulunmaktadır.

01/ 01 /2013 tarihinde yürürlüğe girecek olan kanunla birlikte bireysel emeklilik sisteminde yaşanan aksaklıklar göz önünde bulundurularak bireysel tasarrufların artırılması amaçlanmıştır. Tasarrufların artırılması amacıyla BES'te yer alan ve esasen vergiden indirim şeklinde uygulanan teşvik sistemi yerine devlet katkısı getirilmiş ve sistemden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

Katkı payı ödeme aşamasında, İşveren tarafından ödenenler hariç katılımcı adına bireysel emeklilik hesabına ödenen katkı paylarının yüzde yirmibeşine karşılık gelen tutarda devlet katkısı uygulanmasına geçilmiştir. Ancak Devlet katkı paylarının toplamı, ilgili takvim yılına ilişkin dönemin sona erdiği tarihte geçerli yıllık brüt asgari ücretin toplam tutarını aşamayacaktır. Katkı payları Hazine Müsteşarlığı bütçesine konulan ödenekten katılımcıların

ilgili hesaplarına şirketler aracılığıyla aktarılmak üzere emeklilik gözetim merkezine ödenerek burada ayrıca değerlendirilecektir.

Yatırım aşamasında; Mevcut sistemde olduğu gibi emeklilik yatırım fonları ve devlet katkısı üzerinden vergilendirme yapılmayacaktır.

Birikimlerin geri ödenme aşamasında; Gelir Vergisi Kanunu'nun 75′inci maddesinin birinci fıkrasının 15 numaralı bendine göre; tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketlerince yapılacak ödemeler, anapara nema ayrımı yapılmaksızın menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmekte ve sistemde kalış süresine göre farklı oranlarda tevkifat uygulanmaktaydı. 6327 sayılı Kanunun 6′ncı ve 9′uncu maddelerinin Gelir Vergisi Kanununun 75′inci ve 94′üncü maddelerinde değişiklik yapan hükümleri ile 29/8/2012 tarihinden itibaren emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından bireysel emeklilik ve şahıs sigorta poliçeleriyle ilgili yapılan ödemelerde sadece irat tutarları üzerinden tevkifat yapılması uygulamasına geçilmiştir.

Devlet katkısına sistemde uzun süre kalmayı özendirecek şekilde kademeli olarak hak kazanılacaktır. Devlet katkıları ve getirilerine 3. yılda %15'ine, 6. yılda %35'ine, 10. yılda %60'ına ve emeklilikte %100'üne hak kazanılacaktır.

6327 sayılı Kanunun 4′üncü maddesiyle 193 sayılı Kanunun 40′ıncı maddesinin birinci fıkrasının (9) numaralı bendinde yapılan değişiklikle işverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarının ücretle ilişkilendirilmeksizin ticari kazancın tespitinde gider olarak indirim konusu yapılması uygulamasına devam edilmiştir. Ancak işverenlerce gider yazılacak tutar brüt ücretin % 10′undan % 15′ine çıkarılmıştır. Daha önceden olduğu gibi gider olarak yazılabilecek katkı paylarının toplamı, ödemenin yapıldığı ayda elde edilen ücretin ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını aşamayacaktır.

3.3. Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkisi

Sosyal güvenliğin kapsamının genişlemesi, bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasını ve uzun vadede yaşam koşullarının iyileşmesini hedefleyen BES, sistemde toplanan fonların büyüklüğü ve uzun vadeli olması dolayısıyla makro ekonomiyi ve finansal istikrarı da olumlu yönde etkilemektedir.

Bireysel emeklilik sistemiyle, küçük tasarruflar bir araya getirilerek kayıt altına alınırken, aynı zamanda finansal sistemin derinleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunacak fon birikimi sağlanmaktadır. Ayrıca, emeklilik fonlarının kısa vadeli alım satım işlemleri yerine uzun vadede getiri elde etme hedefi, sermaye piyasalarında uzun vadeli kurumsal yatırımların artmasına olanak vermektedir. Bu durum ise, kısa vadeli sermaye hareketlerinin yol açacağı dalgalanmaları ve bunların etkilerini sınırlarken, sermaye piyasalarının krizlere karşı direncini artırmakta ve bunların yatırımcılar için daha güvenli olmasına katkıda bulunarak finansal istikrarı olumlu yönde etkilemektedir. Bireysel emeklilik sistemi ile sermaye piyasalarına uzun vadeli ve düzenli yeni fonların gelmesi, faiz oranlarının düşmesine katkıda bulunurken, kamu sektörünün borçlanma imkânlarını artırmaktadır. Bütçe açıklarının

ve kamunun sosyal güvenlikten kaynaklanan yükünün azalması sayesinde finansal sistem daha sağlıklı işler hale gelmektedir. Özel sektörün finansman kaynaklarına yönelik imkânlarının artması ise, menkul kıymet ihraçlarının ve yatırımların artmasını, risklerin ise piyasa yatırımcıları arasında paylaşılmasını sağlamaktadır.

Yatırımlara yönlendirilen tasarruflar, üretim ve istihdamın artmasını ve istikrarlı ekonomik büyümeyi destekleyen önemli bir kaynak haline gelmektedir. Ayrıca, tüketimin azalmasıyla artan tasarruf hacmi enflasyonun kontrol altında tutulmasına yardımcı olurken, ülkemizde olduğu gibi fonların daha çok yerel para cinsinden tutulması ise, ulusal para birimine olan güveni pekiştirmektedir (tcmb.gov.tr, 2011).

3.4. Finansal Piyasalar Üzerinde Etkisi

Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi ile yaratılacak fonların; zaman, zaman kısa vadeli spekülatif sermaye hareketleri sonucu ortaya çıkan finansal krizleri engelleyeceği veya en azından krizin derinliğini azaltacak bir etki yaratacağı ileri sürülmektedir. Dünyada yaygın olarak kullanılan ve ekonomilere uzun dönemli kaynak sağlayan emeklilik sisteminin, uzun dönemde ülke ekonomisine büyük bir dinamizm getirmesi beklenmektedir.

Finansal hayatın birçok sahasını etkileyen ekonomik büyüme ile sermaye piyasalarının derinleşmesi, piyasa endekslerinin ve kapitalizasyonunun gelişimi arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. Finansal piyasalar, özellikle de hisse senetleri piyasası etkinleşip derinleştikçe özel sektörün finansmanına yönelik imkanların artması, riskin dağıtılmasına katkıda bulunup, uzun vadede yüksek getirili projelere finansman sağlayarak ekonomik büyüme üzerinde uyarıcı etki yapacaktır (Dağlar, 2006:125).

İstikrarlı ve uzun dönemli yatırımların sermaye piyasaları üzerindeki ilk etkisi volatilitenin düşürülmesi suretiyle istikrarlı bir büyümenin sağlanması olmaktadır. Yüksek volatilite, hisse fiyatlarının kaynak tahsisinde güvenilir bir gösterge olmasını engellemekte, riskten kaçınan yatırımcıların hisse senetlerinden uzaklaşmasına neden olarak halka açık işletmelerin kaynak maliyetini artırmaktadır. Özel emeklilik fonu yatırımlarının sermaye piyasalarında önemli boyutlara ulaştığı ülkelerde, piyasaların volatilitesinde kayda değer gerilemeler elde edilmiştir. 1976-91 döneminde hisse senedi fiyatlarının ortalama standart sapması Arjantin'de %30, Brezilya'da %18, Tayvan'da %17 iken, ABD'de %5, Avrupa genelinde ve Japonya'da %7 düzeyinde gerçekleşmiştir (Ergenekon, 1998:28).

OECD ülkelerinde, özel emeklilik fonlarının portföy varlıkları incelendiğinde, uzun vadede yüksek getiri sağlayan hisse senetleri ve tahvillerin payının büyük olduğu görülmektedir. Hisse senetleri yatırımını emeklilik fonları için cazip kılan unsurlar; uzun vadede risk düzeyinin makul sınırlara gerilemesi ve fonların yüksek getiri düzeyine ulaşabilmesidir. OECD verilerine göre bazı ülkelerin hisse senedi yatırımları 2010 yılı itibariyle Tablo 3'de görülmektedir. Hisse senetlerinin emeklilik fonları içerisindeki payı ABD 'de %38,2, Finlandiya'da %47,57, Polonya'da %36,27, Kanada'da 26,89 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2004 yılında Türkiye'de bu oran %13,2 iken 2010 yılında 25,77'ye

ulaşmıştır. Sabit getirili menkul kıymet kazançlarının yüksek olduğu ülkelerde ve dönemlerde uzun vadeli tahviller fon varlıklarında ağırlık kazanmaktadır. Nitekim, Almanya'nın 2004 yılında hisse senetlerine olan dağılımı %32.2, tahvil yatırımlarına olan dağılımı ise, %2.5 iken 2010 yılında bu oran hisse senetleri dağılımı aleyhine yön değiştirmiş ve hisse senetleri dağılımı % 0,56'ya düşerken, tahvillere dağılım %27.19'a yükselmiştir. Yine örneğin; 2004 yılında Danimarka'nın hisse senedi ve tahvil varlıklarına olan dağılımı sırasıyla %19,8 ve % 24,7 iken, 2010 yılında bu oranlar %15,21 ve % 68,65 şeklinde yön değiştirmiştir.

Tablo: 3 Bazı OECD Ülkelerinde Emeklilik Fonlarının Portföy Dağılımı 2010 (%)

OECD Ülkeleri	Nakit ve Mevduat	Kamu ve özel Tahvil/Bono	Kredi	Hisse senedi	Gayrimenkul	Menkul Kıymet Yatırım Fonu	Diğer Yatırım Araçları
ABD	1,16	19,83	0,8	38,2	1,22	22,53	11,95
Almanya	2,15	27,19	28,82	0,56	2,5	36,83	1,12
Avusturya	2,78	2,02	0,94	0,2	0,34	93,51	0,21
Danimarka	0,46	68,65	0,11	15,21	1,11	1,99	12,47
Hollanda	2,4	21,19	2,4	12,69	1,29	51,22	8,81
İsrail	6,98	74,98	1,34	5,84	0,53	3,55	6,79
İsveç	2,41	50,9	0,04	13,02	3,52	28,84	1,29
İtalya	5,12	42,39		10,28	4,45	9,82	27,94
Kanada	2,63	25,48	0,32	26,89	5,46	33,6	5,62
Macaristan	1,63	54,49		9,2		31,48	3,2
Norveç	2,54	48,64	1,05	15,66	3,44	26,68	2
Türkiye	30,99	26,92		25,77	0,36		15,49
Polanya	3,48	59,36		36,27		0,58	0,31
Fillandiya	0,72	30,49	6,53	47,57	8,77		5,91
Kore	47,06	18,61	0,68	0,07	0	7,72	25,86
İsviçre	6,82	21,62	3,9	13,56	8,74	41,38	3,99

Kaynak: oecd.org :2011

Deloitte tarafından 2010 yılında yapılan bir çalışmada, Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin finansal sistem içindeki yerinin, %1 düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Sigorta şirketleri %3'lük orana sahipken, bankacılık sektörü %79 gibi önemli bir büyüklüğe sahiptir (Deloitte, 2012). Ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilen finansal sistem içindeki bankacılık sektörünün payı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde fonların toplanmasında ve dağıtılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Gelişmişlik düzeyi artıkça sermaye piyasası kurumlarının ve alternatif finansal araçların ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu husus dikkate alındığında, ülkemizde bireysel emeklilik sisteminin gelişimi ve milli gelir içerisinde ki payı bakımından önemli düzeyde mesafe kat etmesi beklenmektedir.

Türkiye'de kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, zorunlu sosyal güvenlik sisteminin varlığı, ülkenin yaşadığı finansal krizler sonucunda sisteme olan güven bunalımı

sistemin gelişmesinin önünde bir engel olarak da değerlendirilebilirken sistemin zayıf taraflarını oluşturmaktadır.

3.5. Kamu Kesimi Açıkları ve Kamusal Borçlanmaya Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerde; kamu kesimi açıkları, ekonomik kalkınma düzeyinin düşüklüğü ve devlet gelirlerindeki artış hızının düşüklüğünün yanında özellikle devletin ekonomiye katılımının büyüklüğü ve harcamalar üzerinde devlet kontrolünün zayıflığı bütçe açıklarını yükseltmektedir (Morrison, 1982:470). OECD Ülkelerinde 1990 yılında toplam nüfus içinde %18 olan yaşlı nüfus payının 2030 yılında %30'a ulaşacağı tahmininden yola çıkıldığında, gelecekte birçok ülkede bu yaş grubuna yönelik harcamalardaki artışın bütçe açıklarını arttıracağı rahatlıkla söylenebilir (Çalgan, 2007:24).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bütçe açıklarının ve enflasyonun en önemli nedenleri arasında sosyal güvenlik kurumlarının açıkları önemli bir yer tutmaktadır. Bu kurumların devlet kontrolünde olması, politik sürecin ve hükümet uygulamalarının bu kaynakları kullanmada verimli ve etkin olmaması ile kontrolünün zayıflığı gibi etkenler bu kurumların başarı şansını azaltmaktadır. Devletin, sosyal güvenlik kurumları yoluyla ekonomide alacağı rolün azaltılması, kaynakların politik süreçten uzak ve daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacağı gibi kontrolünü de kolaylaştıracaktır.

Türkiye'de bireysel emeklilik fonlarının gelişmesinin, finansal piyasalardaki volatiliteyi azaltıcı yönde etki yapacağı öngörülmektedir. Normal olarak daha uzun vadeli hareket eden bu fonlar, Hazine'nin gözünde uzun vadeli kağıt satabileceği önemli bir müşteri hüviyetini kazanmaktadır. Başka bir deyişle, gelişen bireysel emeklilik sistemi, Hazine'nin iç borçlanma ihalelerinde daha düşük faizlerle ve daha uzun vadeli olarak borçlanabilmesine olanak sağlayabilecektir. Gerek sürdürülebilir büyüme gerekse düşük enflasyon oranına ulaşma amacı çerçevesinde; tasarrufların büyütülmesi, Türkiye'nin ekonomik sorunlarının aşılmasında önemli bir rol oynayacaktır **(**Korkmaz vd.**,** 2007:225**).**

Bireysel Emeklilik Sistemi 2010 Gelişim Raporu'na göre, fonların net varlık değeri, 12.011.986.651 TL'ye ulaşmıştır. Katılımcıların tercih ettikleri fonların çeşitliliği incelendiğinde, kamu borçlanma araçlarına olan talep % 57,78 gibi oldukça önemli bir büyüklüktedir. Kamu borçlanma araçlarını %11,99'luk oran ile hisse senetleri izlemektedir. Ters repo oranı %13,4 yabancı menkul kıymet oranı, %0,14, borsa para piyasası %0,03'tür. %16,66 oran ile diğer yatırım araçları esnek fonları; likit fonları, A ve B tipi gibi yatırım fonlarını oluşturmaktadır.

Emeklilik fonları içerisinde, kamu kesimi borçlanma kağıtlarının payı %60'a dayanmıştır. Halbuki, bireysel emeklilik sisteminin, küçük tasarrufların hisse senetlerinde değerlendirilmesi yoluyla sermaye piyasalarının derinleşmesini sağlaması temel hedefler arasında olmasına rağmen, hisse senetlerinin portföy içerisindeki payının %11,99 seviyelerinde olması, sistemin bu açıdan geliştirilebilir olduğuna işaret etmektedir. Yasal sınırlamaların da fonların dağılımında etkisi olduğundan, nitekim, 28.02.2002 tarihli ve 26754

sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 22.maddesinin 2. fıkrasını oluşturan; yabancı para ve sermaye piyasası araçları ile devlet iç borçlanma senetlerine yatırım ile ilgili hususları içeren, fon hesaplarında yatırıma yönlendirilecek katkı paylarının en fazla %15'ini, portföyünün en az %80'i yabancı para ve sermaye piyasası araçlarından oluşan fonlara, katkı paylarının en az %30'unu ise portföyünün en az %80'ini ters repo dahil devlet iç borçlanma senetlerinin oluşturduğu fonlara yatırılacağı ile ilgili fon portföyüne ilişkin sınırlamalar, 12.01.2008 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tarihten önceki durumu görmek açısından konu değerlendirildiğinde, 2007 sonu itibari ile toplam net varlık değeri 4.570.924.599 TL olan emeklilik yatırım fonlarının %68,64'ü kamu borçlanma senetlerinden, %11.39'u hisse senetlerinden ve 19,97'i ise diğer yatırım araçlarından oluşmaktadır. Yasal sınırlamalar ile ilgili düzenleme sonrası kamu borçlanma senetlerinde ortalama %11 oranında azalma görülürken, hisse senetlerinin portföydeki yeri az da olsa % 0,5 oranında artmıştır (egm.org.tr, 2012).

Hisse senedi içeren fonların emeklilik fonları içerisindeki payının artması ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağlayacaktır. Aksi taktirde, fonların yoğun olarak devlet iç borçlanma senetlerine kanalize edilmesi fonların özel yatırımlar üzerindeki etkisini daraltarak yatırım çeşitliliğini de sınırlamaktadır. Yatırım sınırlamaları genellikle yerli piyasalara yönelik sınırlamalar veya yabancı piyasalarda yer alan menkul kıymetlere ilişkin sınırlamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yabancı yatırımların sınırlandırılmaması, emeklilik fonlarının yabancı menkul kıymetlere yatırılması, riskin çeşitlendirilmesine olanak tanırken özellikle gelişmekte olan ülkeler için, ülkeden sermaye çıkışını hızlandıracak ve ulusal piyasaların ve iç kurumsal yatırımcıların uzun dönemli finansal kaynaklarından yararlanamamasına ve dolayısıyla gelişememesine neden olacaktır. Ancak, yatırım yapılabilecek varlıkların sınırlı olduğu ekonomilerde, yabancı yatırımlara yer verilmesi portföy çeşitliğinin artmasında ve getiri oranını artırmada büyük önem taşıyabilmektedir (Dimitri, 1996:8).

3.6. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Devlet borçlarının faiz ve anapara geri ödeme dönemlerinde, gelir dağılımı da etkilenmektedir. Devlet borçlanmasında alınan borçlar genellikle vergilerle ödendiğinden, borcun alındığı ve faizin ödendiği kişilerle vergiyi ödeyen kişilerin aynı olmaması durumunda ortaya gelir dağılımı sorunu çıkmaktadır. Oysa, devlet borçlarının emeklilik fonlarından temin edilmesi durumunda, emeklilik fonlarına kayıtlı olanların çoğunlukla alt ve orta gelir grubuna bağlı oldukları (aksine, üst gelir durumuna hitap etmesi durumunda adaletin bozulacağı da açıktır.) göz önüne alındığında, anapara ve faiz ödemelerinin bu kişilerin gelir düzeyini yükselteceği ileri sürülmektedir (Hicks, 1989:59). Kamu kesimi borçlanma kağıtlarının, emeklilik fonları içerisindeki payı %57,78 dir. Emeklilik fonlarına katılanların genel olarak orta gelir grubundan oluştuğu varsayılırsa, bu durumun, sistemi güçlü kılacağı gözlemlenmektedir.

Özel emeklilik sistemlerinde kişisel katkı paylarına dayanan birikimler emeklilik şirketleri tarafından finansal piyasalarda yatırıma dönüştürülerek bireylere emeklilik geliri sağlanmaktadır. Bu bir yandan daha yüksek komisyon ve kar oranlarına ve finansal varlıkların değerinin yükselmesine yol açarak piyasalardaki büyük yatırımcılara avantaj sağlarken diğer yandan finansal piyasalardaki dalgalanmaların yaratacağı düşük emeklilik geliri riskini tamamen bireylere yüklemektedir (Elveren ve Elveren, 2010:16). Bu ise, sistemin zayıf yönünü oluşturmaktadır.

3.7. Özelleştirme

Ekonomide yeni kaynakların oluşumuna yol açması, üretken olmayan alanlarda kullanılan kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi beklenen özelleştirmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için, gelişmiş ve derinlik kazanmış bir sermaye piyasasına ihtiyaç vardır. Bu durumda, büyük tutarda fonları bünyesinde barındıran sosyal güvenlik kurumları önem kazanmaktadır. Ancak, önemli düzeyde fonları bünyesinde barındıran kamuya ait sosyal güvenlik kurumlarının; siyasi kaygılar, yasal ve hukuki sınırlamalar nedeniyle verimliliklerinin tartışmalı olduğu dönemde emeklilik fonlarının daha etkin olacağı ve tercih edilmesi gerektiği açıktır. Bireysel emeklilik fonları piyasa ekonomisi kapsamında çalıştığından etkinlik ve verimlilik sağlanacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bireysel emeklilik sistemiyle sağlanacak fonların özelleştirmeye kanalize edilmesiyle sermayenin tabana yayılması ve gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi başarılacaktır.

3.8. Sosyal Faydanın Maksimizasyonu

Bireysel emeklilik sistemi, bilinçlilik ve gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde hizmeti üreten taraf ile hizmeti tüketen arasında üretici lehine bir bilgi dengesizliği (asimetrik bilgilenme) durumu söz konusu olmadığından bir tüketici kaybı olmamakta ve tam rekabet koşulları altında bireyin faydasının maksimizasyonu sağlanmaktadır.

Zorunlu sosyal güvenlik kurumlarının genelde piyasadaki monopolcü gücü, asimetrik bilgi düzeyi, piyasanın etkin çalışmasını engellemekte ve özellikle ülkemizde sorunların kronikleşmesine yol açmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelmek üzere 01.10.2008 tarihi itibariyle yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Güvenlik Kanunu ile yeniden yapılanmaya gidilmiş olmakla birlikte bireysel emeklilik fonlarının rekabete dayanan bir sistem içinde çalışması monopolcü karının düşmesini de sağlayarak toplumsal faydayı yükseltecektir.

3.9. İstihdama etkisi

Türkiye'de uzun yıllardır varlığını sürdürmesine rağmen sigortacılık sektörü beklenen performansı gösterememiştir. Bireysel emeklilik sisteminden çok önemli bir ivme sağlaması beklenmektedir (Korkmaz vd., 2007:207). Yeni ve gelişme potansiyeli yüksek bir sektör olarak bireysel emeklilik sisteminde yaratılan tasarruflar reel sektöre kaynak yaratarak

istihdamı dolaylı olarak artırmasının yanında doğrudan istihdam imkanı da yaratmaktadır. 2005 yılında sektör genelinde 2.776 sı aracı olmak üzere, toplam 3.215 kişi istihdam edilmiştir. İstihdam edilenlerin %52'sini kadınlar oluşturmuştur.

2011 verileri ile sistemde toplam aracı sayısı 17.775 dir. Bunların eğitim düzeyi incelendiğinde; %81,74'nün üniversite ve üzeri, %10,66'sının lise ve dengi okul, %7,60'ının ise MYO mezunu olduğu görülmektedir (egm.org.tr, 2012).

4. TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN TEHDİT VE FIRSATLARI

Bu bölümde sistemi bekleyen ve tehdit olarak algılanabilecek yeni oluşumlar ve fırsatlar birlikte değerlendirilmiştir.

4.1 Tamamlayıcı Emeklilik

Türkiye genç bir nüfus yapısına sahip olmakla birlikte, nüfusun hızla yaşlanması sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada Türkiye'de 65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranı 2012 yılında %7' olarak öngörülürken, 2039 yılında %14' e ulaşacağı yönündedir (SGB,2005:6). Bu bağlamda, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK), emeklilere, ikinci maaş imkanı sunmak için 'tamamlayıcı emeklilik' adı altında yaptığı çalışmalar 2011 yılında başlamıştır. Çalışmaların amacı; Şirketler veya kurumların çalışanları için düşük primler ödedikleri, bu primleri de fonlar aracılığı ile değerlendirecekleri bir sistem kurmaktır. Bunun sağlanabilmesi için de vakıf ve sandık türü uygulamalar yoluyla, emeklilikte yaşanan gelir kaybının ortadan kaldırılması benimsenmektedir. "Tamamlayıcı emeklilik" modeli, Hollanda, İngiltere ve Amerika'da uygulanmaktadır. Hollanda'da nüfusun yüzde 76.4'ü, İngiltere'de yüzde 66.3'ü, ABD'de yüzde 47,5'i tamamlayıcı emeklilik sistemine dahil olurken, Türkiye'de ise bu oran yüzde 9′dur. Büyük şirketlerin çalışanları için tamamlayıcı emekliliği devreye sokmaları durumunda vergi, prim desteği başta olmak üzere teşviklerle ilgili çalışmalar halen sürdürülmektedir (SGK, 2011:2).

Ülkeler emeklilik gelirinin hesaplanmasında "belirlenmiş (tanımlanmış) fayda" sisteminden "belirlenmiş katkı" modeline geçmeye başlamışlardır. Belirlenmiş fayda modelinde emeklilik maaşları başlangıçta belirlenmekte ve bu maaşı sağlayacak birikim çalışma yıllarında tahmini getiri oranları ve aktüeryal kurallara göre hesaplanan katkılarla oluşmaktadır. Belirlenmiş katkı modelinde ise, kişilerin belirledikleri katkı paylarının bir emeklilik hesabında belirli süre boyunca ya da belirli bir yaşa kadar yatırıma yönlendirilmesiyle oluşan birikim kendilerine emekli aylığı olarak geri ödenmektedir. Belirlenmiş fayda modelinde kişi emeklilik yıllarında ne kadar gelir elde edeceğini bilirken, belirlenmiş katkı modellerinde bu gelir seçilen yatırım araçlarının getirisine bağlıdır. Dolayısıyla belirlenmiş fayda modelinde riski devlet üstlenirken, belirlenmiş katkı modelinde risk bireye aittir (Kar ve Elveren, 2008:70) .

Türkiye'de tamamlayıcı emeklilik sisteminin uygulaması ile ilgili öngörülerden biri, katkı paylarının toplanacağı vakıf, sandık gibi kurumlar oluşturmak, diğeri ise, toplanan katkı paylarının yetkili kılınacak ve gerekli yeterliliklere haiz olan emeklilik şirketleri tarafından yatırıma yönlendirilmesidir.

Ülkemizde bulunan vakıf ve sandıkların tamamına yakın bir bölümü, üyelerinin finansal beklentilerine cevap verememekte, aktüeryal analizin olmaması/yetersiz oluşu ve yatırım çeşitliliğinin olmaması gibi nedenlerle önemli düzeylerde sorun yaşamaktadır. Bu nedenle bizzat Hazine Müsteşarlığı tarafından 19 Temmuz 2008 tarihli, 26941 sayılı Resmi Gazete'de *"Dernek, Vakıf, Sandık ve Diğer Kuruluşlardan Bireysel Emeklilik Sistemine ve Yıllık Gelir Sigortasına Aktarım Hakkında Yönetmelik"* yayınlanmıştır. Bu yönetmelik ile dernek, vakıf ve sandık gibi kuruluşlardaki birikimlerin bireysel emeklilik sistemine aktarılması ve birikimlerin daha şeffaf ve profesyonel olarak yönetilmesi amaçlanmıştır. Tamamlayıcı emeklilik programı ile toplanan primlerin yine vakıf ve sandıklar tarafından değerlendirilmesi, 9 yıllık bir geçmişe ve çok sayıda yasal düzenlemeye sahip olan Bireysel Emeklilik Sistemini olumsuz etkileyebilecektir. Diğer taraftan bu düzenleme, sektöre giren önemli sayıdaki yabancı yatırımcı ile halen sektöre dahil olmak isteyen yabancı yatırımcılar için de olumsuz sonuçlar doğuracak, yabancı sermayenin ülkemize olan güvenini sarsabilecektir.

4.2 Katılımcıların Sistemin Özellikleri Hakkında Yeterince Bilgilendirilmemesi ve Yapılabilecek Kötü Satışlar

Bireysel emeklilik sistemi yapısı itibariyle oldukça şeffaf olup, katılımcının her konu hakkında tam olarak bilgilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın yasal düzenlemeleri de bu doğrultudadır. Sektörde faaliyet gösteren emeklilik şirketleri de genel itibariyle bu konuya özen göstermektedir. Buna rağmen, gelir elde etme amacıyla aracılar tarafından katılımcılara sistem hakkında tam bilgi vermeden veya yanlış bilgi vererek yapılan satışlar, katılımcı memnuniyetsizliğine yol açabilecek ve sistem hakkında kötü izlenimler oluşturabilecektir. Bu durum da sistemin işleyişi ve prestiji açısından bir risk oluşturmaktadır. Buna karşılık, sektörde yasal otorite durumunda bulunan Hazine Müsteşarlığı konu hakkında oldukça hassas davranmakta olup, katılımcı şikayetinin oluşması durumunda inceleme başlatmakta ve ilgili şirket ile aracıları sorumlu tutabilmektedir. Otoritenin bu tutumu, söz konusu riskin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

4.3 Kıdem Tazminatı Fonunun Bireysel Emeklilik Modeli Oluşturularak Kurulması

Sosyal Güvenlik Kurumu, Hazine Müsteşarlığı ve emeklilik şirketlerinin üst düzeydeki uzmanları ile görüşmeler yapılmış ve her işçinin kişisel hesabı şeklinde bir kıdem tazminatı fonu oluşturulması çalışmalarının devam ettiği öğrenilmiştir. Olası alternatiflerden biri olan kıdem tazminatında fonlu sisteme geçişin, bireysel emeklilik modeli esas alınarak

yapılması halinde bireysel emeklilik sisteminin önemi ve büyüklüğü kayda değer ölçüde artacaktır. Bu sistemde en temel hatlarıyla işveren, çalışanı için her ay çalışanın brüt maaşının belirli bir yüzdesine tekabül eden miktarda parayı, çalışan adına bir fona yatıracaktır. Söz konusu fonların bireysel emeklilik sisteminde değerlenmesi halinde, hem sistemdeki fon büyüklüğü dikkat çekici boyutlara ulaşacak; hem de sistemde yer alan şirketlerin gelir rakamları artacaktır. Diğer taraftan, çalışanlar da, fondaki paralarını izleyip kontrol edebilecek, emeklilik şirketleri tarafından sunulan yatırım fonları arasından seçim yaparak daha etkin ve özel bir hizmet alabileceklerdir. Tüm bu hususlar, bireysel emeklilik sistemi için önemli bir fırsat olarak göze çarpmaktadır.

4.4.Vergi Avantajlarının Doğrudan Katılımcı Hesabında İzlenebilmesi

01/01/2013 yılında uygulanacak olan ve birikimlerin uzun vadeli olarak sistemde kalmasını amaçlayan düzenlemeler ile, katılımcıların maaş hesabına yansıtılan vergi avantajı için ayrı bir fon oluşturulması ve avantajın maaş hesabı yerine, oluşturulacak bir fon hesabına aktarılması önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Böylelikle, düzenli bir gelire sahip olmayan ve vergi avantajından faydalanamayan ev hanımları ve işsizler de vergi avantajından faydalanabileceklerdir. Belirlenecek asgari süreden önce sistemden ayrılma halinde, katılımcılar vergi avantajının yatırıldığı fondaki birikimlerini alamayacaklardır. Bu uygulama ile sistemden erken ayrılan ve sistemden fon çıkışına sebep olan katılımcıların sistemde daha uzun süre kalmaları teşvik edilecek ve fon büyüklüğü daha büyük seviyelere ulaşacaktır. Ayrıca, tasarruf oranlarının istikrarlı bir görünüm kazanmasıyla hem kamu finansmanı daha etkin sağlanacak hem de cari açık azaltılacaktır.

5.SONUÇ

Türkiye'de Birinci Ayak (Devlet Emeklilik Sistemi - Yeniden Dağıtım Ayağı), olarak ifade edilen ve devlet tarafından düzenlenen, sosyal adaleti sağlamaya yönelik ve bireye asgari bir gelir garantisi sağlayan zorunlu emeklilik sistemi uygulanmaktadır. 2003 yılındaÜçüncü Ayak olarak adlandırılan bireysel emeklilik sistemi (Individual Pension Schemes), hayata geçirilmiştir.

Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin temel özellikleri; isteğe bağlı olması, fertlerin prim ödemesi, ancak işverenlerin de katkıda bulunabilmesi, fon esaslı bir sistem olması, ödenen primlerle alınacak aylıklar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaması, fertlerin kendi birikimlerinin değerlendirilebilmesi ile ilgili karar sürecine katılabilmeleri, en az 10 yıl katkı payı ödenmesi ve 56 yaşında aylık yada toplu para almaya hak kazanılması, hesapta biriken fonların aylık, 3 aylık veya yıllık gelir olarak ödenebilmesi, bireysel emeklilik hesaplarının şirketler arasında kolaylıkla aktarılabilmesidir (TÜSİAD, 2004:382).

Birinci ayağı oluşturan kamu emeklilik sistemlerinde görülen aksaklıklar, bireysel emeklilik sistemlerinin geliştirilmesi ile aşılmaya çalışılmakta ise de, yeni oluşumlar ile

mesleki emeklilik sistemlerinin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Fakat birinci ayak emeklilik sisteminin kaldırılması gibi bir düşünce de bulunmamaktadır.

RNCOS isimli bir araştırma şirketinin 2009 yılında yaptığı bir çalışmada, Türkiye'deki bireysel emeklilik sistemi, finansal krize rağmen, oldukça güçlü ve dinamik olarak nitelendirilmiştir. Bunda, bireylerin fonlarını, az riskli araçlara yatırım tercihlerinin etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Dünyadaki diğer emeklilik fonlarının aksine, sisteme katılımcı sayısının hızlı bir şekilde arttığı belirtilerek, 2013 yılı sonunda Türkiye'deki bireysel emeklilik pazarının 67 milyara çıkacağı ifade edilmiştir (RNCOS, 2009). 30.03.2012 tarihindeki verilere göre, bireysel emeklilik sisteminin fon büyüklüğü toplamı yaklaşık 16 milyar TL'dır. 2013 sonu itibariyle fon büyüklüğünün beklentiyi karşılaması mümkün görülmemektedir. Katılımcıların riski düşük yatırım araçlarını tercih etmeleri kriz dönemlerinin az kayıpla atlatılmasını sağlamaktadır. Ancak, bu tercih fon büyüklüğünün istenen düzeye gelmesini engellemektedir. 2013 yılı sonu itibariyle, yapılan bu öngörüye yakın bir sonucun gerçekleşebilmesi, ancak portföyde karlılığı ve riski yüksek araçlara yer verilmesiyle mümkün olabilir gözükmektedir.

Bu çalışma ile ilgili bulgular swot analizi formatına uygun bir şekilde özetlenmiştir.

Güçlü Yanlar (Strengths)

- Sistemin oldukça şeffaf oluşu, mevzuatın kapsamlı olarak belirlenmesi ve sistemi sürekli olarak geliştirmeye yönelik husus ve beklentilerin ön planda olması, bireysel emeklilik sisteminin mevcut durumu ve geleceği açısından önem arz etmektedir.
- Şu ana kadar BES'teki temel teşvik unsuru, vergilerdeki indirim şeklindedir. BES'e katılanlar ödeyecekleri vergiden belirli bir oranda indirim hakkı elde ediyorlardı ve böylece net maaşlarında bir artış oluyordu. Fakat bu uygulama ile BES'teki insanların sadece yüzde 35'i bu sistemden yararlanmaktadır. Yüzde 65'i hiç bir şekilde yararlanamamaktadır. Oluşturulan devlet katkı payı sistemiyle artık BES'e giren herkes vergi mükellefi olsun, olmasın istifade edebilecek. Konulan her TL Türkiye'nin toplam makro ekonomik dengeleri açısından bakıldığında tasarruf oranlarını artıracaktır. Türkiye'nin tasarruf oranlarını artması, risk primini düşürecektir.
- Ayrıca kıymetli maden fonlarının veya farklı portföy yapılarına sahip fonların kurulumuna imkan tanınması da sektör açısından önem kazanmaktadır.
- Kamu borçlanma kağıtlarının önemli bir bölümünün emeklilik fonlarından oluştuğu, emeklilik fonlarına kayıtlı olanların çoğunlukla alt ve orta gelir grubuna bağlı oldukları varsayılırsa, sistemin hedefinin gerçekleştiği ve bu durumun, sistemi güçlü kıldığı söylenebilir.
- Halen sektörde faaliyet gösteren şirketlerin tamamına yakın bir bölümünde yabancı sermaye bulunmaktadır. Bu durum, ülkelerinde uzun bir sigorta ve bireysel emeklilik geçmişi olan firmaların, ülkemize ürün, operasyon, pazarlama ve organizasyon alanlarında know-how getirmelerini sağlamaktadır.
- Sağlanacak fonların özelleştirmeye kanalize edilmesiyle sermayenin tabana

yayılması ve gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi başarılacaktır.

Zayıf Yanlar (Weaknesses)

- Ülkede sigorta kültürünün eksikliği nedeniyle, Türkiye'de bireysel emeklilik sisteminin büyüklüğü %1 gibi düşük bir düzeydedir. Ülkede kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, zorunlu güvenlik sisteminin varlığı, ülkenin yaşadığı finansal krizler sonucunda sisteme olan güven bunalımı sistemin gelişmesinin önünde bir engel olarak da değerlendirilmektedir.
- Küçük tasarrufların hisse senetlerinde değerlendirilmesiyle sermaye piyasalarının derinleşmesinin sağlanması en önemli hedef olmasına rağmen, bireysel emeklilik fonlarının, faiz enstrümanı içeren muhafazakar fonlarda değerlendirilmesi, hisse senetlerinin portföydeki yerinin %11,99 seviyelerinde olması, sistemi bu açıdan geliştirilmeye açık kılmaktadır.
- Asgari getiri garantisi olmaması, genç yaşta sisteme girenlerin uzun yıllar sistemde kalma gerekliliği, emeklilik programında biriken tasarrufların finansal piyasalardaki dalgalanmaların yaratacağı düşük emeklilik geliri riskinin tamamen bireylere yüklenmesi gerçeği sisteme girmeyi engellediği gibi sistemden çıkışlara da yol açabilmektedir.

Tehditler (Threats)

- Tamamlayıcı emeklilik programı ile toplanan primlerin vakıf ve sandıklar tarafından değerlendirilmesi, çok sayıda yasal düzenlemeye sahip olan Bireysel Emeklilik Sistemini olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca, sektöre giren önemli sayıdaki yabancı yatırımcı ile halen sektöre dahil olmak isteyen yabancı yatırımcılar için de olumsuz sonuçlar doğuracak, yabancı sermayenin ülkemize olan güvenini sarsabilecektir.
- Tasarruf yeteneği düşük gelir gruplarına nazaran yüksek gelir gruplarının, vergi teşviklerinden yararlanmak amacıyla sisteme katılmaları, vergi teşviklerinin amacına ulaşamamasına yol açabilmektedir.
- Uzun vadeli menkul kıymetlerde değerlendirilmeleri beklenen emeklilik fonları, rekabet ortamında kısa vadeye odaklanarak temel işlevlerinden uzaklaşabilmektedirler.
- Emeklilik şirketlerinin ana gelir kalemlerinden biri olan ve yatırılan her katkı payı üzerinden azami %8 oranında kesilebilen yönetim gideri kesintisinin ve fon işletim gideri, giriş aidatı gibi diğer temel gelir kalemlerinin, otorite tarafından sınırlandırılması ya da oranlarının düşürülmesi, emeklilik şirketlerini finansal açıdan sıkıntıya sokabilecektir.

Fırsatlar (Opportunities)

- TÜİK tarafından yapılan çalışmada, 2002 yılında 3.492 USD olan kişi başına gelir düzeyi yıllar içerisinde artış eğilimi göstermiş ve 2010 yılında 10.067 USD düzeyine ulaşmıştır. Kalkınma Bakanlığı tarafından, 2012-2014 Orta Vadeli Program çerçevesinde Ekim 2011 raporuna göre yapılan projeksiyonlar, Türkiye'nin 2014 yılında kişi başına düşen

GSYH'nın 12.412 USD'ye yükseleceği yönündedir. Bu öngörünün gerçekleşmesi, bireysel emeklilik sistemini bekleyen fırsat olarak değerlendirilebilir.

- Emeklilik ürünlerine sağlanan vergi teşvikleri ve emeklilik gelirlerinin vergi dışı tutulması ile ilgili çalışmalar emeklilik programlarına katılımı artırırken, sağlanan en önemli fırsat emeklilik portföylerinin büyümesi paralelinde kalkınmanın hızlanması, işsizliğin önlenmesi ve benzeri olumlu etkileri nedeniyle zaman içinde vergi gelirinde oluşacak artıştır.
- Çalışanlar için kıdem fonu oluşturulması ve bu fonun BES içinde değerlendirilmesiyle sistemdeki fon büyüklüğü artabilecek ve sistemde yer alan şirketlerin gelir rakamları yükselecektir.
-

KAYNAKLAR

Dalğar, Hüseyin (2006), 'Türk Finansal Piyasalarında Kurumsal Yatırımcılar Olarak Emeklilik Yatırım Fonları ve Performansının Değerlendirilmesi', Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta

Derelioğlu, Deniz (2001), Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları: Dünya'da Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları ve Türkiye için Öneriler, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri Kitapları-1, Ankara

Deloitte; Küresel Kriz Yörüngesinden Çıkış Türkiye Finans Sektörü, http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_fsi_TurkiyeFinansSektoru2010080710.pdf, (13.02.2012)

Dimitri, Vittas (1996), "Pension Funds and Capital Markets", Viewpoint, The World Bank,Washington, February, pp.1-10

Çalgan, A.Talha (2007), Türkiye'de İstihdam Üzerindeki Mali Yükler ve İstihdama Etkileri, Uzmanlık Tezi, Ankara

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2005), Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform, Beyaz Kitap, Nisan, Ankara

Elveren, Mehmet – Elveren, Arzu (2010), "Türkiye'de Refah Rejiminin Dönüşümü ve Bireysel Emeklilik Sistemi", Mülkiye Dergisi, Sayı 266

Ergenokon, Çağatay (1998), Özel Emeklilik Fonları: Şili Örneğinden Alınacak Dersler, İMKB, İstanbul

Hicks, Fredic (1989), Fiscal Policy Delmar Publishing, USA

Kar, Muhsin - Elveren, Y. Arzu (2008), "Özel Emeklilik Sistemlerinde Cinsiyete Dayalı Gelir Farkı: Türkiye Örneği", TİSK Akademi, Cilt 3, Sayı 5, ss. 68-99

Korkmaz, Efsender.-Akgeyik, Tekin.-Yılmaz, B.Elif.-Oktayer, Nagihan.-Susam, Nazan.-Şeker, Murat (2007), Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Yaklaşım: Bireysel Emeklilik, İTO Yayın No: 2006-21, İstanbul

Morrison, T.Kall (1982) "Structural Determinants of Government Budget Deficit in Devoloping Countries" , World Development, Vol. 10, No. 6, pp.467-473

Teksöz, A.Tuncay (2003), "Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform", TİSK- İşveren Dergisi, www.tisk.org.tr (10.02.2012).

TÜSİAD (2004), Türk Emeklilik Sisteminde Reform: Mevcut Durum ve Alternatif Stratejiler, Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11

RNCOS (2009), Industry Research Solutions, Turkey Pension Fund Market Forecast to 2013, May

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, 7 Nisan 2001 tarihli 24366 Sayılı Resmi Gazete

SGK (2011), Bülten: Sosyal Güvenlik Kurumu Aylık Haber Bülteni, Sayı 39 Ocak- Şubat, Ankara.

http://www.egm.org.tr/, (01.04.2012): BES (2010), Bireysel Emeklilik Sistemi -Gelişim Raporu

http://www.egm.org.tr/bes2007gr/bes2007gr.pdf /, (10.04.2012)

http://www.oecd.org, (02.01.2012)

http://www.oecd.org: OECD, Global Pension Statistics. Pension Markets in Focus, No. 7, July 2010 / version française (statistical tables), (02.01.2012)

http://www.oecd.org/document/49/0,3746,en_2649_34757_42992113_1_1_1_1,00.html, (28.01.2011)

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/bolumIV-13.pdf

5281 Sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu

6802 Gider Vergisi Kanunu